

ШЫН

СЭКЯ Тыва обкомунун, Тыва АССР-нің Дээди Советинин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

№ 2 (11800)

1982 чылдың январь 3, воскресенье

1925 чылда
үндөөлөттөгөн

Өртөө 3 көм.

ИЙИГИ ЧЫЛЧЕ КИРИП ТУРА

Улуг үлө-хөрөктерин бүдүрүчүз, ажыл-ишчи 1981 чыл эрттик. Тываның ажылчы чоннары ону күш-ажылчы чедимчиктер-биле үдөшкөн, он бирги беш чылдың ий-гизинче, ССРЭ-нің 60 чыл болур юбилейи чылчыне, бот-тарынның мурунуга улуг болгаш чууга сорулгалары, он бирги беш чылдың перспективаларын салып алган кирип турар.

СЭКП-нің XXVI съездинин, партия Төп Комитетинин ноябрь (1981 чыл) Пленумунун төгүлүг шийитирлерин амдыралга боттандырдылар, республиканың бүдүрүлгелеринин болгаш кээдэ ажыл-агыйның ажылдакчылары беш чылдың бирги чылында чамдык эки түңнелерин чедип алган. Үлөтүр бүдүрүлгелери продукция сайгарарының планын, нити амылалдың автотранспорту чык сайгарарының, күрүнө болгаш кооператив садылары үүрмөктөп са-дар бараан саарылгазының планын, агаар транспорту пла-нынның кол көргүзүлгелерин 1980 чылдыңдан элээн азып турар кылдыр күөсеткен. Тууду организациалары кол фон-дулары 1980 чылдыңдан хойну амылалга кирген. Чон-нуң амдырал болгаш коммунал хандырылгызында, улус өөредилгезинде, културда, надым камгалалында чугу-ла бурунгаар базалар кылдырган.

Эң камдаашкыны берге чыл турзажок, республиканың кээдэ ажыл-агый бурунгаар хөгжүлүдүн уламчылаан. И-рүнөгө дүң саарының чыл планы хуусаа бетинде 102,1 хуу, чууга саарының планы он бир айларда-ла 111,1 хуу, эът саарының планы декабрь 24-те 100,1 хуу, сүт саары-ның планы хуусаазында күөсеттинген. Сохостарының мал-чыныры 1980 чылдыңга деңизерге, малдың төлүн элээн хойну камгалап алган болгаш доруктурган. Кээдэ ажыл-агый продукцияларының чамдык хевирлерин бүдүрерин көвүткен.

Республиканың хой-хөй бүдүрүлгелери, оң иштинде чам-дык сохостар, харын-даа будун адырлар бирги чылдың планын даалгаларын хуусаа бетинде күөсеткен Чачыл бүдүрүлгө СЭКП обкомунга айтылганнар. Ол болза бо чыл-дың планын сорулгаларын республика чедимчиктерин ший-тирлеп шыдаарының маддизал-бадыталыгдыр. Ол бүгү бисти өрттү, улам сорук кирип турар. Ынчалзажок чам-дык бүдүрүлгө коллективтери, тууду организациалары, сох-остар болгаш өскө-даа неэлективтер эрткен чылдың план-ны даалгаларын, социалист хуузалгелерин күөседиш шыдаалган. Бо болза, партия, совет болгаш ажыл-агый орган-нарының, хой-хөй организациаларының, бүдүрүлгө улу-тунуларының нити анализдеп көөр, көгүрү түңнелерин кылдыр, ол чөткөстөрүн чылдыр талашы-биле хемчеглерин бо чылдың боттандырар ужуругу чууга чүүлүдүр.

СЭКП-нің XXVI съездинин шийт уламчылаагы болгаш партия ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунун шийтирлерин, Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чуугазында түңнелдер болгаш айтышкынының чууттун он бирги беш чылда болгаш 1990 чылга чедир база 1982 чылда хөгжүлүдүнүн кол-кол айтырларын тодараткан болгаш оларны шийтирлеринин ылаштыг оруктарын айткан. Оларга дүүштү аны-дукчалыш-ны республикаларын беш чыл болгаш 1982 чылда хөгжүл-дүдүнүн күрүнө планын кылдырган, бадылаттырган.

Партияның область организациаларының актив хуралы СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун түңнелдерин чуугалаан кирип турар, оң шийтирлерин, Пленумга эш Л. И. Брежнев-тин чуугазын бурун чууга дүүштүрүмүшкан, оларга дүүштүр республиканың амгы беш чылда болгаш 1982 чылда эконо-миктиң болгаш социал хөгжүлүдүнүн уламчылаашкыны бо-за сорулгаларын тодараткан. Тыва АССР-нің Лазарь Со-вевинин дөртү сессиясы, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунун, партияның область активинин хуузалыг шийтирлерин удурутла бодурушкан, Тыва АССР-нің хөгжүлүдүнүн беш чыл планын болгаш 1982 чылда планын бадылаан. Ол планирлар кол улаанышкыны амгы чон-нарың амдыралың материалдык болгаш културалык демнелин улам ыңай бедиринде көлүңгөн.

Он бирги беш чылда болгаш 1982 чылда Тываның амгы-чоннарының мурунуга салдыган сорулгалар улуг бол-гаш күөсеттинип болур бүгү агаарлар. Оң биле кады ол планирлар болгаш күөшүлери болгаш арга-хурлаптарын долуту-биле мөөкүлөрүн бистен көөр турар.

1981 чылга деңизерге, 1982 чылда үлөтүр продукция-зын сайгарарының хемчээзи 5,6 хуу, күш-ажылчы бүдү-рүлүчүлү — 2,4 хуу өдөр. Капитал салышкынының нити хемчээзи 1981 чылдыңдан 21 хуу өздүлгө болуп, ту-дуга күш-ажылдың бүдүрүчүлү 1,8 хуу бедир. Авто-транспорттун болгаш агаар, хем транспорттун чык сай-гарылгазы дына бедир. Күрүнө болгаш кооператив садының бараан саарылгазы 3,5 хуу өдөр, чонга ачы-дуз чедире-риниң сайгарылгазы 5 хуу, оң иштинде кээдэ черлерге 9 хуу өздүлгө болуп.

Тываның кээдэ ажыл-агыйның амгылаачыларының му-рунуга база улуг сорулгалар салдыган. Боа малдың баш санын 1981 чылдыңдан 1,2 хуу, шээр малын — 1,5 хуу өстүрер ужуругу. 1982 чылда күрүнөгө 30 муң тонна та-рааны, 1 муң тонна кызыл, 24 муң тонна ээти, 27,5 муң тонна сүтү, 2750 тонна дүктү болгаш 16 миллион чууганы саар. Ол бүгүнү чедип алыр төлөө, мал болгаш чер ажылының продукцияларын нити чылдазын улам кө-вүдөө, малга быныг чөм-суурну тургуза ужуругу бис.

Эш Л. И. Брежневтиң демдээли ынакш, «эки планир-ны тургузуу алгандыр бис. Ам оларны эки күөсүлери, эки амгылаачы бүгү кижилерден негеттинип тураар. Планирны күөсүлери кол ичээгейни бүдүрүлгенин амылчан, амгы-дың шынарын бедиринче, камгалалыг болгаш хумгалал-дыг чорукту күөшүлдеринче, амгы-хөрөкити комплектиг чөвүлелер улаандары оңу чууга». Бадылаттыган планирлар ол бүгүнү долуту-биле барыдалап көргөн. Ынча-гаш Совет Тываның амгы-ишчи чону төлөвилеттинген чүл-дөрүн боттут чүлүлдер болулар, дээш зорешчулугу, бедик көтүрүлүшүнүгү амгылаа-даа. Ындыг күөш-сорууке бисти СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нің Дээди Советинин болгаш Министр-лер Чөвүлелинин совет улусна Чачылга холбаштыр чедир-ген байыгында мындыг сестер кирип турар:

«Юбилейи чылды совет кижилер планирны болгаш со-циалист хуузалгелерин чедимчиктерин күөсүлери-биле, амгы-дың амгылыг болгаш шынарын улам ыңай бедир-ри-биле демдегеп, бедик организастыг, амгы-хөрөкитини, сагыла-чорумуну, күөшүлери доол бөлөгөзү-биле амгыла-ды билери-биле илгерилээ». Шыңал-ла Тываның амгы-чон-нары 1982 чылда ССРЭ-нің 60 чылга алдар болдурган социалист чарыштын нуру-биле элээнни бо чылдың планын даалгаларын чедимчиктерин күөседиш болурун көргүзүдүр. Ол чарышты бүгү черлерге, бүгү тала-биле илгерилээр хөрөк.

ССРЭ-нің тургустунганының 60 чылчыне Тываның ишчилери долу көдүрлүүшкүнүг кирген

Кыштаглаашкын чоруп тур

ХУРАЖЫРАР

«Торгалы» совхозтун хойжу бригадаларында бол-ган боа мал-фермаларында малчынар нитиниң малын кыштан хур ажырап чууга сорулгалар салган ажылдап турар.

Сохост дирекциязы, амгы-чын комитети болгаш комсо-мол организациалары мал кыштаглаашкыныче оңа күшү мөөкүлөп. Дус, ситен, чарба, сула болгаш өскө-даа мал чедирер кол бурун-ге чедирген. Суг-биле ханды-рылга эки. Мал чөм сөөртүп турар чолалар Юрий Маа-дыр-оол, Төгүс-оол Төлюш, Кара-оол Доржукай болгаш өскө-даа кышмаккай ажылдап, шалыпчылар бол-ганнар.

Улаас хой оолдап эгелээр. Малдын чаш төлүн чидир-гон камгалап алыр дээш тус-кай эртемчилер болгаш мал-чынар бир демниг ажылда-мышаап, чууга хемчеглерин чорудуп, сакманчыларын чет-челээр.

Н. ДАМДЫН.
Өвүр район. и

КОЛАДЫРЖЕ

«Алда-Маадыр» совхозтун бир кол адыры — мал ажылыга аныктар идешкейлиг кирип, ол чымыш-тыг иштин чаматтарын шийгээдин ап турар. Сохос-та ВЛКСМ комитети бо хүнерде беш кижини комсо-молчу пүтүк-биле мал ажылыче чоруткан.

А комсомолчу-амгыктарын ылдыр эде тургускан Оргу-Шелде болгаш Чечетинде хойжу бригадаларга амгы-ктарны хаара тударын комитет уламчылап турар.

Мал кыштаглаашкынын хур-чагай эртеринин хемчеглерин ап, бо кышын хойжу кол бурунчүке ий-ден эвээш эвес сакманчытер-ни чорудары-биле белеткен.

Хочун малчынарының ар-га-дургулазын аныктарга негеттерди, оларның-биле ужуражылгаларын организа-таары, дагыныкчыларга чач келген аныктарын хүлээди-рери планда көрдүгөн.

Р. ООРЖАК.
«Алда-Маадыр» совхозта
ВЛКСМ комитетинин се-кретары.

БЕЛЕТКЕЛИ ДЕСКИ ЭВЕС

Чөөн-Хемчик районун «Чыраа-Бажы» совхозунун, Ак-Хай бригаданы 10 нодан хойнуг, оң 8 ноданы та-руур хой.

Бригадада мурунакчы хой-жу өгүлө Колур-оол Суну-евич биле Севилбаа Амаковна Монгуштар хой чылдарда хой малдап келгени-биле арга-ду-жугаазы улуг. Оларнын кодан-ында бо чылып 417 төрүүр хой бар. Олар чыл санында-ла эки түңнелдерин чедип ап келген. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр хойга оналтыр 97 хураган-ны доруктуруп, хойлан-ла 2,2 кг дүктү киргип ап, бот-тарылга алган социалист хуузалгенин чедимчиктерин күөсүткен.

Ол бо чылын бригада тө-вүнө кыштап. Кол-сиген, дус дүжүртүгөн. Бо-дунуң күжү-биле 12 төгү-септэп белеткен. өлөкти чейлери-биле болуп алган. Хойларыны чыгып суг-биле суг-гарып турар. Оң хой ам ки-рин тулук оолдап эгелээр. 70 ажыг хураган менди дорукту-турар.

Ол ынакш Б. А. Кула-нын коданында 50 ажыг хой.

Ч. О. Сендажы, О. О. Монг-оларнын коданнарында 40-40 хой төрөөн. Хураганнар менди.

Алдыкы-Кожгарда кышта-да Күртүлөк Монгуш 448 тө-рүүр хойлук кыштап турар. Ол коданга хойну оолдаш-кыны база эгелээр. Малчын-биле кыштаглаашкынын бай-далын чуугалааштын.

— Бо кыштагынын септел-генин чыны кылбайла, ынан-гаш бодун удуз кылдыр ужу-га таварыштын. Моон мурун-ла маяа кыштап турган малчын кыштагыны септөөн болду. Кодада чууга чыгыс трактор тергези ситен дүжүк. Хураган кажаазынын иштин үзүктүр дээрге, материал чок, суг куура сава база чыгыс-латтымаан. Алаа олар хой-мур-даш дүжүрбөөн. Күс-кыштагынын чогууга бригада-нын малчынары күөзөн болгаш, оларнын оду тайы-лаан — деп, Күртүлөк Ком-бучу чуугалады.

Ол бригадала суг сөөртүп

турар автомашының чолас-чызы Дете Ондары, авто-лавка садикчыны Кошкар-оол Монгушту ында малчынар мактап турар.

Бригадада Сохотмаз Ооржа-кты почталыпнадын каан. Ол хирезинде почталыну трап-спорт-биле хандыраанын сохос төвүндө чорумал трап-спорт-биле бригадала чед-ип келгеш, малчын-нарын чыгыткан солдун, сөткүүлү чыгыткан алгаш, ча-даг таралып чоруп турар.

Төрүүр кодан — бурунун 1-2 хире сакманчылар ам-чач чедиптеш. Малчынары ке-ресин-биле хандыраанын орга-низа-таваан.

Ак-Хай бригаданынын кыш-тагы улуг оруктун чогуун-ла болгаш кыштагларда чуртталга бажынарынын почкаларынын туубуларын, сөгкү рамааларын, экистерин, шалаларын база кырынны шийтерлерин оорлап апаар чоруктар тургулаан.

Бар чөткөстөрүн чылдыр-ры сохостун удурутчулар-рындан негеттинип турар.

Н. ДАМИН.
«Шынын» көрө.

ЧӨПАЖЫГЛААР

«Шынын» болгаш улусчу контрольдун каттыккан рейдизин

«Барлык» совхозтун Би-джити-Хал салбырынын эрги фермазынга кедривиске, чач төрөөн бызаалар хүлээп алыр кажаанын иштин бызаа ажаакчылары кидин-не аштап доозуп тур. Ында 60 хире бар баш болду. Кажаанын иштин кургаг, арыг. Бызаа ажаакчыларынын социалист хуузалгелерин, чаш бызаа-ларын хонукта чедиреринин радионун, оларнын хун бүр-де кайы хире декин немеп ту-рарын демдегелер кидыраш-тарын хаада асмылаан. Ында үзүктөөн кажаажыгаш саны-да бызаа ажаакчызынын адын бижээн, оң ажаап турар бы-зааларын зоотехник хүнүнүң декилел, көргүзүлгелери би-чын самбырага үрүлчү де-мдегеп турар. Ынчангаш кы-нын канчаар асмылап турары өскөлөргө көсүк болгаш чарыш дөштүгү организастаттыган. Оң түңнелеринде чаш бызаалар эки өзү-дүрүп туралар.

Ол-ла кажаанын элээн у-гады берген бызаалар турар орданың кедривиске, байдал

сыр өске. Ында шык, бус үн-дүр тыртар чыгыс-ла херек-сел болган. Ол чүгө-даа күш төтөөн болган кажаанын иш-ти туманалы берген турар, мыка-ла ол-шкы. Кырын деш-кеш, бус үнер черин немей кылырын шийтирлөөн, ын-чалза-даа ол асыл бүтпейи туруп берген. Ол-шкы кажа-ла тургаш дүгү өлүп, хыраал-лай берген бызааларын даш-тын чагалга кажаада турарын көрдүс. Оларнын муңаш кажаанынын иштин кургаалыш, бус, шык үнер ойбакты (хоорзаны) дүргөн кылбас бол-за, бызаалар соокка дозуп, аарып болуур.

Мында мал чедирерин кам-налгалыг амгылааштын тур-чынны фактыларын хонукта-биле аскерип көрдүс. Кажаа чанында дөспөлөргө сиккен молдургалар чирин чир, ар-гаканы саа башып турар. Чер-же тоглап, тогулген чөмпи удуз болуп, малга катап ба-арин кым-лаа кылбайн турар деп чүбө тогарга-дыр. Кам-налга, чидиргелер-биле деки-

сел чогуу-на оон эгелээр эвес бе?

Фермада хол-биле кылыр аар ажылдар механизастаттынмаан. Оң уламчылдан кажаа иштин оң өдөөн бызаа ажаак-чылары ана-ла кажаак демир-же ургаш, ону хол-биле үндүр сөөртүп турар. Кижиле болгаш, ындагы демир орунуга дүгү-ларлыг бичин тергегенге кылгаш, өлөкти оон-биле сөө-ртүп болза, черле өлгөт ыш-каш. Ону кылырынга хой у-га, чарыгал-лаа негетинмес бол-гай.

Салбыра малдын бөдүүн чедирерин болбазырадыр ма-шина доктаамал асмылап тур-ар. Ында М. Саал биле С. Сарылар саван-биле сиккен холуу каанлектеш, фермалар-же чүдүрүп чорудуп, улуг, анык малга бээр чедирин ра-ционун хун буру хандырып туралар.

Ынчалзажок оон кажаанын механизастаттыган чач фер-манын чанында малга холук-саалыг чедир белеткен бээр ма-шинаны эртең чылы-на

тургускан хөөрө ажылдап-тар. Оон чамык кескери чок, үрелик. Сохостун уду-рукчулары (директору Ч. До-жулаа) болгаш специалистери у-ж машинаны амгылаштын, асмылап эгелээринин хемчег-лерин калж ап чорудары. Оон чыл ажыг үдө анаа ту-руп, бичик-даа ажык бербээ-ниг кым буруулуугу?

Сохостун төн салбырында Адыр-Маажык сүт-бараан фермазында байдал эки. Ын-да бызаа кажааларын ишти кургаг, чыгып, чырык — чаш мал турарында черле таарым-чалыг. Декабрь айда беш ийек төрөөн, бызаалары эки дору-гуп турар.

Анаа чоруп турувуста, фер-мада ол салыр черин одакчы-зы Э. Байыр оон ажыл төлө-нирп иш эвес тургусканын-ны дугайында хонуктаан дөспө-лөттү. Ында ийи кижиле эл-чеге амгылашпаш турар болгаш түс-туста доктаамал малын 120 рубль. Олар ол салыры-дан аңгыда, чаш бызааларга

чем база белеткен бери тур-бар. Ол амгыда агы төлөөр дугайында негелден одакчы-лар сохостун удурутчула-рынга чыгыс эвес улаа тур-гузуп келген. Ынчалза-даа олар мынчага чедир тодаргай хары ап чарашканнар. Ажыкчыннарын бо чөптүг негелден кажан хандырт-намы?

«Барлык» совхозтун ийи салбырында үш фермалык амгы байдалын көргүзгө-мындыг. Кайы-даа коллектив чылым багай эвес доктаам, он бирги беш чылдың ийгилизинде бедик күш-ажылчы көдү-рүлүшкү-биле кирген. Ынча-лажок сохостун, салбырлар-нын удурутчулары, специа-листер амгы-ишчилериниң кү-жүн чүбө күрүнө пленири, хуузалгелер күөсөдиринче мөөкүлөп, хун бүрүдөтти айты-рылганын шийтирлээринче, амгыда бар чөткөстөрүн дүр-гөн чылдырында сакман сал-дыр багы хонуктаан. Ын-

жикти-Хал салбырынын эрги фермазында улуг бызаалар ка-жаанында дүвүрүчү байдал чогуу-на ынаар, удурутчу-ларын болгаш специалистери-нин тоомча чогууну ужурун-дан болган-дыр. Ынчангаш кажаанын иштин кургагал, бус үнер черлерин немей кы-лыры, анаа бызаалар тургу-заары, чидиргелерин боду-руу чууга дээрин рейд бри-гаданын кеджигүнери база катап сатылганын тур.

Рейд бригаданы:

А. ХРИМУНОВ — республи-каның Улусчу контроль ко-митетинин инспектору; О. ИОНУШ — Барың-Хемчик районунун улусчу контроль ко-митетинин дөргөзү; А. БЕГ-ЗИН-ОЛ — «Шынын» тус-май корреспонденти.

ГАЗ—50

сандр Харитонович Бусыгин (үстүндө). Горькийн автомобильде даганнап тур-гаш, ол 1936 чылда алаар таптап кылыр талашы-биле делегей рекордун тургускан: чикк автомобиль чыдо чех (аэропорт).

В. ВОЙТЕНКО — фотолары.
СЭТА-ның фотехниканы.

Техника септелгези

КАТАП БАЗА ЧУГААЛАЖЫР

Республика штанының ээлчегин хуралыга Сель-хотехниканың Чадана каттыжыкчыларын эргел-лек С. Д. ОНДАРНЫН болгаш ол-ла районда ко-дэ амгы-агый эргелештин сохостехникаларга-лынын инженер-инспектору В. Г. ВОЛОГИНИН Чөөн-Хемчик районун сохостарында кээдэ амгы-агый техниказын белеткен турарынын дугайында ин-формациянын дынган чуугалааштын.

1981 чылдын декабрь төп-чууна чедир районун амгы-агыйлар дөртүк кварталда септөөр ужуругу, 92 трактор-пун 60-ын септен үндүргөн.

Бар болуп турар 134 тарва-жымбайнын кезинде хой-бу 1981 чылдын дүжүт ажаал-де-лаа киришпөөн хирезин-де-ла, чүгө 36 «Сибиряк» үрелишкни чок алаа болуп турар. «Тыва» болгаш СЭКП-нин XXII съездин аттыг сох-остарда комбайннар тургус-кан септөөр оран-саванын ко-чүг төтөөс амгылап турар. Күсүл-кышкы үнүп дүрү-вүдэ айтылап амгы-агыйлар-га дөштү-ле бөр-бөр комбайн белеткен алган.

Нарык машиналарын де-фекталыккай ам-лаа до-рутпаан, комбайннын бел-дирлерин база агрегаттарын септелгекке чорударын орга-низа-таваан.

Сельхотехниканың Чадана каттыжыкчыларын эргел-лек сохостарын трап-торлары, оларнын бедирле-рин болгаш агрегаттарын, а ол ышка тарва жымбай-нак септөөринге ам-лаа по-н-нак дуулап турар. Суг чаш-тырар машиналарын белет-көөрүнн олоолуу шуут күөсүлөөн.

«Октябрь 30 чылы», «Бол-шевик», «Чыраа-Бажы» сох-остарда тракторлар септел-генин чөткөс организастап турар. Чикжэ, «Болшевик» сохосту дөртүк кварталда септөөр үндүрүп турал он трактордан чүгө дөртүк кылган, ийини чач эгелеп тур-ар. А септөөр үндүрүп үш комбайннын чыгыс-даа бе-лен эвес.

Карп Марис аттыг, «Тыва» сохостарда септалар сеп-телгеп, «Суг-Хол» сохоста

культураатор септелгенин оошум демниг чорудуп тур-ар.

Кээдэ амгы-агый техника-зын 1982 чылдың чысы хову амгылаашка белеткөөрүн ор-ганизастар талашы-биле амгы-агый Чөөн-Хемчик райо-нун кээдэ амгы-агый эргелеш-ти-лек Сельхотехниканың Чадана каттыжыкчыларын удурутчуларын, сепна-листерин талашып чөткөс-төс чорудуп турарын респу-блика штаны демдегелер бол-гаш амгы-агый буруула септелгенин чорудулаш то-даралып көөрүн база алерт-тинген шыгыг чөткөстөрүн чылдырынын шийтирлел хемчеглерин алырын олардан пелгээ. Чөөн-Хемчик райо-нун сохостарында болгаш Сельхотехниканы Чадана каттыжыкчыларын машина-трактор партия белеткен ту-варылап дугайында айттыр-гыштаб бир ай эрткенде ба-ла катап чуугалажып көөрүп шийтирлөөн.

П. ОДЫРЕВ.

